

BULGÁRIA FELSZABADULÁSÁNAK ÉS AZ ÖNÁLLÓ BOLGÁR HADSEREG LÉTREJÖTTÉNEK 120. ÉVFORDULÓJA

Nemzetközi tudományos konferencia, Szófia, 1998. március 24-25.

Az 1877-78-ban zajlott orosz-török háború balkáni hadieseményei az önálló Bulgária létrejöttéhez és természetesen hadseregének megteremtéséhez vezettek. Az orosz-román győzelem a san stefanói béke megkötését, a balkáni török befolyás megingását eredményezte. Az 1878 június-júliusában tartott berlini kongresszus ábrázolta a Balkán-félsziget korábbi térképét. Ekkor kezdődtek azok a nagyarányú területi változások, amelyek a későbbiekben is meghatározták a régió sorsát.

A 120 évvel ezelőtt lezajlott események, valamint a bolgár hadsereg fejlődésének hadtörténeti és történeti jelentőségét méltató nemzetközi konferencia március 24-25-én zajlott le Szófiában. E sorok írója előadóként is jelen lehetett a bolgár vezérkar által szervezett igen hasznos szimpóziumon.

Az egyetlen, szervezési problémát az jelentette csupán, hogy túl sok előadás hangzott el a két napon. Hasznosabb lett volna, ha párhuzamosan több szekcióülés zajlik és több idő jut egy-egy probléma részletesebb megvitatására.

A konferencia első napjának témája az 1877-78-as orosz-török háború és Bulgária török uralom alóli felszabadítása volt. A reggeli ülésen *D. Zafirov* ezredes, a bolgár Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának megnyitója hangzott el, majd *D. Mincsev* ezredes a Bolgár Hadtörténészek Bizottságának elnöke köszöntötte a résztvevőket. Ezt követően *Z. Iljev* altábornagy, bolgár honvédelmi miniszter köszöntőjét olvasták fel, aki hivatali elfoglaltsága miatt nem lehetett jelen.

Az első előadó *D. Doinov* professzor volt, aki közel 20 perces vitaindító előadásában a Balkán története egyik legnagyobb eseményének nevezte az 1877-78-ban lezajlott orosz-török háborút, annak

előzményeiről, az önálló Bulgária létrehozására vonatkozó előzetes orosz tervekről, a háború nemzetközi háttéréről beszélt. Elsősorban az események diplomáciai vetületeit emelte ki, nagy teret szentelt az európai nagyhatalmak berlini kongresszusán 1878 június-júliusában történeteknek és az új bolgár állam létrejötte körülményeinek.

D. Zafirov ezredes a felszabadító háború során alkalmazott orosz hadművészetről beszélt. Szólt az orosz hadvezetés, az orosz haderő 1870-es évekbeli állapotáról, a hadsereg mozgósításáról, felvonulásáról, stratégiájáról, a hadműveletekre vonatkozó cári tervekről. Nagy vonalakban felvázolta a cári csapatok hadműveleteit.

Ny. Dzulgerova előadásának témája a cári birodalmi doktrína volt az orosz-török háborúban. Főként Ignatyev, az orosz diplomácia irányítója külpolitikájáról beszélt, továbbá a Török Birodalommal szemben a háború megindulása előtt és után érvényesítendő orosz célokról, Besszarábia orosz megszerzéséről ejtett szót.

Cv. Pavlovszka II. Sándor cárnak a felszabadító háborúhoz való hozzáállásáról beszélt. Szólt az ortodox testvérek felszabadításának motivációjáról, az expanzív elképzelésekről, s hogy Oroszország még nem volt készen egy ilyen háborúra, ezért az uralkodó 500 000 embert mozgósított. Szó esett az orosz nép és a cár viszonyáról és a birodalmon belül megindult népi kezdeményezésről Bulgária felszabadítása érdekében.

G. Grozdev nyugállományú tábornok az 1877-78-as háború idején a balkáni hadszíntéren operáló török hadseregről beszélt. Kiemelte, hogy a Szulejmán pasa vezette, három hadseregbe tömörült török erők számbelileg többen voltak, mint a cáriak. Kitért a török hadszervezetre, az erők

felvonulására, nagy vonalakban a hadműveletekre, azon belül is a plevnai csatát elemezte hosszabban.

V. Traikov professzor, a Macedón Történelem Bizottság tagja, az egyes balkáni államok szerepét vizsgálta a felszabadító háború idején. Elemezte a berlini kongresszuson történeteket, annak a bolgárok sorsára gyakorolt hatását, szót a románok szerepéről, hadműveleteikről a háború alatt. Előadásában kitért a szerb aspirációkra, a szerb-román konfliktusra, a görögök igényeire és az albánoknak a szomszéd népekhez fűződő viszonyára.

T. Petrov a bolgárok részvételéről beszélt az orosz-török háborúban. Ismertette, hogy milyen formában voltak jelen egykori honfitársai a harcokban az orosz, illetve a román hadsereg kötelékében mint felderítők, önkéntesek, nővérek stb. Román oldalon mintegy 40 000 fő, de az orosz haderőben is jelentős számú bolgár küzdött a szabadságért.

Pr. Costica román ezredes előadásában a bolgár önkéntes csapatok 1877-ben történt megszervezéséhez és kiképzéséhez nyújtott román segítségről beszélt, továbbá a háború előzményeiről az 1875-ös balkáni felkeléstől kezdve, elemezte a román hadbalépés részleteit, a román politika hozzáállását a háborúhoz, szót a bolgár önkéntesek szervezkedéséről román földön, valamint a két nép együttműködéséről, kölcsönös szimpátiájáról.

Ebéd után *D. Preda* román történész előadásában azt vizsgálta, hogy a román hadsereg mennyiben járult hozzá Bulgária felszabadításához. Néhány nagyobb csomópont köré építette fel mondanivalóját, pl. kiemelte a plevnai, a nikápolyi, a vidini, a belogradcsiki csata jelentőségét, ahol a győzelem kivívásában jelentős részt vállaltak a román katonák.

P. Alberini nyugalmazott olasz tengerész az olasz politika balkáni irányultságát mutatta be az 1877-78-as balkáni krízis idején, főként annak katonai aspektusaira koncentrálna. Mondanivalóját a balkáni felkelésekkel kezdte, kiemelte az olasz közvéleménynek a balkáni keresztény lakosság irányában érzett szimpátiáját. Kitért Bosznia-Hercegovina osztrák-magyar okkupálásának olaszországi fogadtatására. Nem köztudomású, hogy a krízis idején olasz hadihajók voltak jelen Konstantinápolyban, illetve Szalonikiben.

Részletezte a berlini, bécsi olasz nagykövetek jelentéseit a törökországi viszonyokról, továbbá a Török Birodalom fővárosából küldött jelentésekből levont olasz következtetéseket. Kevésbé köztudott, hogy bár csupán szimbolikus jelentőséggel, de Garibaldi önkéntesei a Balkánon is jelen voltak.

J. E. Jessup professzor, a Nemzetközi Hadtörténelem Bizottság alelnöke előadásában arról beszélt, hogy a nyugati nagyhatalmak az 1877-78-as orosz-török háború idején hogyan ítélték meg Románia szerepét. Kitért a háború alatti orosz-román ellentétekre, elemezte a román részvételt a harcokban.

S. Guermanov bolgár történész a bolgároknak Macedóniára gyakorolt vonzásáról beszélt a felszabadító háború kezdetén és idején. Szó esett a Macedóniában élő bolgárok helyzetéről, akik az anyaországgal való egyesülést szerették volna. Kitért az ott élők problémáira, ecsetelte a bolgár keresztényeknek az anyanemzethez fűződő kapcsolatát.

N. Ruhsev nyugdíjas bolgár ezredes a a háború alatt Szvistovnál történt Duna-átkelés műszaki nehézségeiről beszélt. Röviden vázolta a stratégiai helyzetet, szót az átkelés fontosságáról, annak biztosításáról, az átkelés műszaki megvalósításáról. Kitért a technikai részletekre a pontonok nagyságától kezdve a katonák számáig és a veszteségeikig.

T. Totev, a bolgár Hadtörténeli Múzeum igazgatója az orosz-török háború során a Balkán központi részén folytatott orosz hadműveletekről szót. Ecsetelte, hogy milyen természeti nehézségekkel kellett a cáriaknak megküzdeniük az előrenyomulás közben, ismertette a Sipka-szorosban és a Balkán-hegységben folyt harcokat.

M. Jordanov alezredes az orosz Keleti Hadsereg Sumen erődje elleni tevékenységét és a török garnizon 1877-78-as ellenállását ismertette. Megtudhattuk, hogy a sumeni török helyőrségben és a környéken kb. százezer katona tartózkodott Mehmet Ali pasa vezetésével. Szó esett a Duna partján lezajlott harcokról, ahol tizenötezer török állt szemben kétezer oroszral, amelynek eredménye természetesen a cáriak visszavonulása lett.

T. Bakargyjeva érdekes előadásában a dunai török flottilla összetételéről, háborús képességeiről, tevékenységéről beszélt. Kiemelte, hogy a törökök uralta Duna képezte

az első komolyabb akadályt az előretörő cári csapatok útjában. Szó esett a flottilla harcképességéről, bevethetőségéről, arról, hogyan akadályozták az átkelést, mindezt a korabeli sajtóból vett tudósításokkal támasztotta alá. Kiemelte a török parancsnokok hősiességét, s hogy az ellenséges túlerő végül győzedelmeskedett és a monitorok orosz kézre kerültek.

B. Slavov első osztályú százados előadása témájául a felszabadító háború alatti orosz hadi fotótudósításokat választotta. Az orosz törzsekben fotósok is működtek, közülük leghíresebbek Livicki, Nyikitin és Harkov voltak, akik a hadieseményeket, a török hadifoglyokat stb. örökítették meg. Mellettük román és bolgár fotósok is dolgoztak.

M. Zlateva az orosz vezérkarnál tartózkodó európai haditudósítókról szólt. Összesen mintegy 100 orosz, nyugat-európai és amerikai újságíró volt jelen a harctéren, közülük a németek, angolok, franciák és oroszok San Stefanóig követték a cári csapatokat. Az általuk készített kitűnő riportok, képek jól érzékeltetik a csapatoknál uralkodó légkört. Török oldalon csupán egy riporter vett részt a háborúban. A hadműveletek befejeztével 17 tudósító kapott katonai kitüntetést a cártól.

I. Ivanov nyugállományú ezredesnek a Bolgár Önkéntes Hadtest zászlajáról tartott előadását élénk érdeklődéssel követte a hallgatóság. Először az önkéntesekről és parancsnokaikról szólt, majd rátért a bolgár nemzeti szimbólummá lett fehér-zöld-vörös zászló ismertetésére, amelyet apácák varrtak Szamarában. Természetesen felvázolta a lobogó későbbi, XX. századi történetét is.

Ezt követően *Dr. G. P. Titani*, az Albán Védelmi Minisztérium munkatársa formális, igen rövid hozzászólása következett, amelyben az albán-bolgár kapcsolatok alakulásáról szólt 1878-tól, majd a felszabadító háborúban harcolt, Szófiában kiképzett albán önkéntesekről is szót ejtett.

Az első nap eseményeit lezáró vitát *D. Mincsev* ezredes vezette. *Dr. K. Tashkiran* török hadtörténész kifejtette az orosz-török háború megítélésével kapcsolatos török álláspontot. *J. E. Jessup* ezredes egy kérdésre válaszolva a plevnai harcokról szólt, valamint a románok szerepéről a felszabadítás során. *Pr. Costica* román ezredes kiegészítésképpen hozzátette: a plevnai

csatában orosz-román-török harc dúlt. Felvetődött, vajon milyen, az orosz-török háborúval kapcsolatos dokumentumok lehetnek még az orosz levéltárak mélyén. A hallgatóság soraiból néhányan vitatták, hogy a háború orosz részről felszabadító háború lett volna; a bolgár történészek nagy része ezen az állásponton volt, mások a háborút a hódító jelzővel illették.

A konferencia második napjának témája a bolgár hadsereg létrehozása és máig tartó fejlődése volt.

Elsőként *Z. Iljev* altábornagy nagyobb lélegzetű előadása hangzott el a bolgár fegyveres erő 120 évéről. Az 1878. március 3-án kötött san stefanói békével kezdte mondandóját, hosszan beszélt az orosz felszereléssel ellátott bolgár önkéntes hadsereg szervezéséről, a kezdeti nehézségekről. Megtudtuk, hogy 1879-től beszélhetünk önálló bolgár hadseregről. A továbbiakban a haderő fejlődésének főbb állomásait emelte ki, pl. a szerbekkel vívott 1885-ös harcot, az első és második Balkán-háborút, az első világháborút, valamint a második világégést, amelyben Bulgária 500 000 fős hadsereggel vett részt. Taglalta az 1949-ben kezdődött kommunista rendszer és a hidegháborús korszak történéseit, egészen a hadsereg előtt álló legújabb feladatokig.

M. Gelev altábornagy a bolgár katonai nevelési rendszer fejlődéséről tartott előadást; részletesen az 1878-ban Plovdivban megindult katonai képzésről, a még abban az évben felállított katonai akadémiáról, az 1882-től működő haditengerészeti műszaki iskoláról, az aktív és a tartalékos tisztek képzéséről, a század elején létrehozott gyalogsági, lovassági, tüzérségi iskoláról szólt.

M. Zlatev ezredes a bolgár katonai akadémia 1912-1918 közötti történetéről tartott előadást. Beszélt az intézmény létrehozásának körülményeiről és hogy hány tiszt került az akadémiáról az első világháború idején az egyes fegyvernemekhez, csapatokhoz.

T. Dobrev vezérőrnagy a bolgár hadsereg műszaki csapatainak létrehozását és fejlődését ismertette oly módon, hogy az 1878-as önkéntes hadsereg utászaitól kezdve követte a fejlődés menetét, különös figyelmet szentelve mindezenközben a második világháborús

történeseknek és a fegyvernem akkori szereplésének. Szót ejtett a mai feladatokról, a képzés átalakításáról is.

Ezt követően *R. Csokov* ezredes előadása hangzott el a bolgár hadsereg 1912-1918 közötti hadászati vezetéséről. Részletesen elemezte az első Balkán-háború kitöréséhez vezető nemzetközi helyzetet és – személyekre lebontva – a vezérkar felépítését. Kiemelte, hogy a Balkán-szövetségbe tömörült államok e háborúban nem állítottak fel közös vezérkart. Hangsúlyozta, hogy Bulgária az első világháborúban kiforrott hadművelési terv nélkül vett részt, nem voltak a főhadiszállás tevékenységét meghatározó rendelkezések; a hadsereg felső vezetése és a kormányzat közötti ellentétek a viláégés folyamán tovább mélyültek. A katonai doktrínát a gyakorlatban, a harcok közben alakították ki.

Dr. K. Tashkiran ezredes és *R. Ateser* nyugállományú ezredes, török hadtörténészek gazdagon illusztrált közös előadása (melyet az utóbbi olvasott fel és az előbbi illusztrált) Musztafa Kemál Atatürknek a bolgár hadseregről szerzett benyomásairól és a török-bolgár viszony első világháború alatti alakulásáról szólt. Kemál, mint szófia-i török katonai attasé, 1913. decemberétől küldte jelentéseit Konstantinápolyba, jó kapcsolatokat épített ki a bolgár vezérkarral. Szóltak a bolgár fegyveres erő 1914-es szervezetéről, a világháború alatti balkáni frontról, továbbá arról hogyan harcolt Kemál az 5. török gyaloghadosztály kötelékében és hogyan működött együtt a bolgárokkal az angolok ellen.

F. Guelton alezredes a Francia Hadsereg Történelmi Szolgálatának vezetője sok diaképpel illusztrált előadása nagy tetszést aratott. Témájául George Scott francia haditudósítónak a bolgár hadseregről a Balkán-háborúk alatt készített fényképfelvételei szolgáltak. Megtudtuk, hogy az angol nevű tudósító 1912-ben kétszer utazott a Balkánra és számos fotót készített, amelyeken az uralkodót és környezetét, a katonák mindennapjait, különböző háborús eseményeket, az egyes fegyvernemeket mutatta be a közönségnek.

Dr. Balla Tibor százados, a budapesti Hadtörténelmi Intézet munkatársa előadásában a Windischgraetz Lajos herceg által a bolgár hadseregről 1912-13-ban rajzolt képet

vetítette a hallgatóság elé. Röviden részletezte a herceg életútját, ezután bemutatta, hogyan vett részt a bolgár uralkodó jóvoltából, a hármasszövetséghez tartozó hatalmak egyedüli tisztjeként, egy önálló bolgár lovasdandár kötelékében a törökök elleni hadműveletekben a Marica völgyében, melynek során eljutott az Égei-tengerig, milyennek látta Drinápoly ostromát, milyen benyomásokat szerzett a bolgár hadseregről, annak harci szelleméről, a tisztjeiről, a lovasságról, a gyalogságról valamint a tüzérségről.

Dr. Pollmann Ferenc a budapesti Hadtörténelmi Intézet munkatársa előadásában a bolgár és az osztrák-magyar hadsereg alakulatai között 1916-ban Koszovóban kialakult feszültség hátterét vizsgálta. Részletezte a majdnem katonai összecsapásig fajult ellentét kialakulásának okait, a terület fontosságát, a tartomány bekebelezésére irányuló bolgár törekvéseket, a nézeteltérések politikai, gazdasági hátterét és a feszültség békés megoldását.

A. Panajotov bolgár másodosztályú százados érdekes előadásában a bolgár haditengerészet első és második világháborús részvételéről fellelt néhány új dokumentum elemzésére vállalkozott. Kitért az első viláégés során Várna ellen végrehajtott orosz támadásokra, a Fekete-tengeren folytatott aknásításra és az ott zajlott hadműveletekre. Kiemelte, hogy 1941-44 között kb. 12 szovjet tengeralattjárót süllyesztettek el a bolgárok.

Dr. P. Jotov ezredes a bolgár hadsereg katonai múzeumainak történetéről beszélt. Megtudhattuk, hogy a Bolgár Hadimúzeum létrehozását célzó alapítvány már 1899-től létezett, az intézmény azonban csak 1917-ben alakult meg. Anyaga magánygyűjtőktől és különböző más helyekről származott. Kazanlikban korábban a gyalogos ezredek, Várnában a haditengerészetet bemutató múzeum működött. A ma is létező gyűjtemény fennállása alatt több névváltozáson esett át. Az előadó felhívta a figyelmet a múzeum munkatársai által készített, az első és a második világháború összefoglaló történetét tartalmazó kötetek fontosságára.

Ebéd után *Dr. S. Javascsev* ezredes a bolgár hadseregben folytatott hadtörténelmi kutatások történetéről tartott előadást. Megtudtuk, hogy a Hadtörténelmi Intézet már

az 1940-es évektől létezett; 1995-ig a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében működött, alapfeladata ma is a hadtörténeti kutatás.

L. Ognyanov professzor előadásában az állam és hadsereg 1944-1956 közötti viszonyát vette górcső alá, főként bolgár hadseregek a kommunista hatalomátvétel után az államban és a társadalomban betöltött szerepét vizsgálta. Ismertette a bolgár hadseregben folyt politikai munkát, a haderő szervezeti felépítését és az egyes szervek feladatait.

Dr. N. Predov előadásának középpontjában a bolgár tisztikar 1944. szeptember 9-e utáni sorsa állt. Mondanivalója személyes élményeken alapult, szerinte a tisztikart lefejezték, 180 katonai vezetőt végeztek ki 1944-ben. Többek között maga Todor Zsivkov, a későbbi pártfőtitkár is végzett ki tiszteket, hajtott végre tisztogatásokat. Ugyanakkor terroristákból és politikai foglyokból 700 új tisztet képeztek a bolgár hadsereg számára.

V. Toskova professzor az Egyesült Államokban végzett kutatásai alapján a bolgár hadsereg 1944-1947 között végrehajtott újjászervezését választotta előadása témájául. Beszélt a tisztek útkereséséről az általa vizsgált időszakban. Ebben az átmeneti korszakban nagy váltást jelentett a kommunisták megjelenése a hadseregben; szólt olyan tábornokokról, akik már korábban is szolgáltak és átléptek a kommunista hadseregbe.

M. Lecseva a Bolgár Központi Levéltárban található, francia diplomaták és katonai attasék által a bolgár hadseregről 1944-1956 között írt jelentések elemzése alapján tartotta meg előadását. A jelentések főleg a fegyveres erő szervezetére, a hadsereg tagjaira vonatkoznak és a különösen nagy szovjet befolyást emelik ki.

Dr. J. Baev az 1955-1991 közötti időszakot vizsgálván Bulgária katonai-politikai rendszerét ismertette a Varsói Szerződés keretei között. Hangsúlyozta, hogy ez a nagyhatalmi szembenállás, a hidegháború időszaka volt és rámutatott a kutatás nehézségeire. Nemzetközi környezetbe ágyazva mutatta be a bolgár fejlődést, kiemelte, hogy a bolgár vezetés az egyik leghűségesebb szövetségesnek számított a Szovjetunióban, ezért erős

hadsereget tarthatott fenn.

Dr. W. Snyder amerikai ezredes előadásában a bolgár hadseregben napjainkban végbemenő változásokról szólt a kívülálló szemével. Felvázolta a jelenlegi állapotokat, összehasonlította az amerikai hadsereg felépítésével, részletezte a bolgár hadsereg előtt álló feladatokat. Ajánlásokat fogalmazott meg a haderőépítés további mikéntjére vonatkozóan, amelyek a kiképzéstől a fegyvernemek átszervezéséig terjednek, egyben felhívta a figyelmet egy nemzeti gárda esetleges létrehozásának szükségességére.

I. Cvetkov vezérőrnagy, a szárazföldi erők vezérkari főnökének helyettese a bolgár szárazföldi csapatok előtt a XX. század végén álló feladatokat összegezte. Kiemelte, hogy a pénzügyi nehézségek ellenére a hadseregek képesnek kell lennie az ország megvédésére. Úgy vélte, az új stratégiai helyzetből fakadóan szükség lenne új katonai doktrína kidolgozására. Az új kihívások és veszélyforrások (pl. a nemzetközi bűnözés, kábítószerkereskedelem stb.) új feladatok elé állítják a hadsereget is. Jelenleg a válságkezelés, a többnemzetiségű kötelekekben, a nemzetközi humanitárius és békefenntartó akciókban való részvétel, a természeti katasztrófák esetén történő segítségnyújtás tartoznak a fő feladatok közé. Az egész haderő szervezetét a NATO követelményekhez kell igazítani.

Dr. V. Ancsev előadásában a hazafiság szükségességéről, az iskolarendszerben és a hadseregben folyó hazafias nevelés fontosságáról beszélt, amely a haderő társadalmi megbecsülését is elősegítené.

I. Marinov alezredes a bolgár hadseregben uralkodó humán viszonyok problémáiról tartott előadást. Felhívta a figyelmet a parancsnokok felelősségére, a képzés fontosságára, arra hogy a kommunikációs gyakorlottság a fiatalabb parancsnokok esetében nagyon fontos. A csapatélet mindennapi nehézségeire is kitért.

A konferenciát záró vitában elsősorban az amerikai *W. Snyder* ezredest támadták szóki

mondásáért, ezenkívül néhány kérdés hangzott el a bolgár hadsereg második világháborús szereplésével kapcsolatban.

Az egész tudományos ülészak *D. Zafirov* ezredes zárszavával zárult.

Március 26-án a vendéglátók a konferencia külföldi résztvevői számára egész napos buszkirándulást szerveztek Plevén városába, ahol 120 évvel korábban a felszabadító háború egyik fontos ütközete zajlott. Angol nyelvű vezetéssel megtekintettük a Panorámának nevezett múzeumot, ahol Verescsagin orosz festő monumentális, csatajeleneteket ábrázoló festményei láthatók, valamint egy, a mi Feszty-körképünkhöz hasonló panorámakép, mely a város környéki csata egyes mozzanatait eleveníti fel. Ezután végigjártuk az egyik korábbi katonai iskola épületében kialakított városi történelmi múzeumot, ahol a kiállított anyagok zömét, természetesen, az orosz-török háború relikviái alkotják. Végezetül látogatást tettünk egy századelőn épült görögkeleti templomban, amelyet a város körüli harcokban elesettek emlékére emeltek.

A programot ebéd zárta a helyőrségi tiszti klubban.